

in prizadevati so si začeli, svoje zemljiša bolj umetno obdelovati in čversto tudi to posnemati, kar je drugej koristniga znajdeniga.“

Kakor svitla zvezda, slavni Zagrebški škof v ti reči hrovaškim kmetovavcam z lepimi izgledi svetijo in jih podpirajo z besedo in v djanju. Oni so v letu 1841 kmetijsko hrovaško-slavonsko družbo osnovali in jo v takó dober stan pripravili, de se zamore svojim starejim sestricam vredno vverstiti. Pa ne samó začetnik te hvale vredne družbe so bili, ampak še dan današin so Oni nje nevtrudljivi vodja. *) Dva pridna tajnika so si pridružili, ki Jih v svojim prizadevanju verlo podpirata: žlahtniga gospoda Klinggraefa, slavniga možá, ki hrovaško deželo ko svojo domovino ljubi, in pa gospoda Dragutina Rakovaca, za občinski prid vsiga vnetiga rojaka. Gosp. Klinggraef daje mesečni list kmetijske družbe v nemškem, gosp. Rakovac pa v slavonskim jeziku na svitlo.

Milostljivi škof so bili pri začetku te družbe nje pravi oče, katero so tudi z denarjem podpirali, kadar je treba bilo. Verh tega so družbi tudi podarili velik kos lastniga zemljiša blizo mesta na katerim zdaj ona, v izgled domačim kmetovavcam, razne skušnje dela. — Kaj pa hočemo od krasniga, okoli 1000 oralov velikiga dvora povedati, kateri vse v sebi zapopade, kar h kmetijstvu gré in kije umetno v lepe verte, njive, travnike, gojzde i. t. d. razdeljen? Ta krasni dvor leží blizo mesta na velki cesti, ki iz Zagreba v Varazdin pelje; poprej se je Maksimir glasil, zdaj pa ga Jurjaves (Jurjovi dvor) imenujejo v spomin njegoviga sedajniga milostljiviga gospodarja.

Polje je tukaj umetno obdelano in kér ga kmetje za tlako po vodbi škofijskiga oskerbnika obdelujejo, jim je on v resnici prava kmetijska šola, v kateri se učijo, kakó gré z turšico, krompirjem, prosam, ajdo, deteljo i. t. d. ravnati, kakó koristna je reja živinske klaje, kakó gojzde opravljati in sadje, čebele, murve in sviloprejke rediti, i. t. d. Več ko 8000 murvnih dreves stoji na tem mestu, kteriga 200 čbelnih panjev, hiša za sviloprejke, fazanjak in še več drugih naprav lepšuje in kteriga nobeden domoredec, pa tudi noben ptujic ne obiše, brez de bi visokimu gospodu čast in hvalo dajal! Tudi zverinjak najdemo v borštih tega dvora, kjer jeleni, serne in divji prešiči prebivajo.

Vsakimu človeku je ta imenitni dvor odpert, in ako ravno je zmirej obilno obiskan, se nikjer nevidi ne nar manj znamnička hudovoljniga poškodovanja. Takó visoko poštovan je njegov plemeniti gospodar!“

(Konec sledí.)

Pogovor

kmetihkiga ozheta s svojim naravoslovja (snanosti nature) suzhenim linam, v meszu Šufhzu.

Šin. Danef je pa lep dan, she se spomladanfki srak obzhuti.

*) Pri ti priliki moramo opomniti, de gosp. gosp. škofam več slovenskih deželá čast in hvala gré, de so v raznih časih vodstvo kmetijskih družb prevzeli in se za nje prid trudili. Njih ekscelencija, naš milostljivi knez in škof Anton Alojz so v letu 1834, 1835 in 1836 vodja krajske kmetijske družbe bili in si velike zasluge za-njo pridobili, kterih ta družba nikoli pozabila ne bo. — Tudi ranjki Celovški knez in škof, gospod Juri Majer so bili več let vodja Koróške družbe; v Gorici pa so še dan današin Njih ekscelencija, knez in velki škof Franc Ksaveri Lušin vodja Goriške kmetijske družbe.

Ozhe. Hvala Bogú! de naf je sima enkrat sapuflila, faj letaf naf je dofti dolgo morila. Kér smirej govorish od sraka, povej mi, kaj pa je srak?

Šin. Srak se imenuje tifta tanjka, tekózha, ftegljiva in fkerzhljiva fivar, ktera vfo semljo do visokosti 7 do 10 milj obfeshe, in ktere vse shivezhe fvarí k shivljenju potrebujejo.

Ozhe. Ali je mar srak kaj telefninga? faj fe ne vidi.

Šin. Srak je telefna rezh, defiravno fe ne vidi, sakaj ima vse lastnosti telefa. Obftoji is raznih del, in fe obzhuti, posebno takrat, kader fapa ali veter poftane.

Ozhe. Kakó mi bofh pa to fkasal? Govoriti je lahkó, fkasati pa doftokrat teshko.

Šin. Le pasite na to, kar bom sdaj naredil, in fe bofte te refnize preprizhali. (Veli prinesti pofódo vode, napravi luzh, prishgè konzhhik svezhe, jo pertifne na v okroglo vresano tresko, jo poloshi na vodo, de po nji plava, vsame ftekle (glash), ga povesne na luzh in potifne v vodo, in pravi:) Glejte, kakó luzh gori v vodi! (in jo je takó dolgo dershal v vodi pod fteklam, de je sazhelda medleti in je vgasnila.)

Ozhe. Janes! to le pa enmalo po zopernii defhi, sakaj ne morem sapopafiti, kakó de bi luzh tudi v vodi goréla.

Šin. Pri ti napravi ni zlo nizh zopernije, ampak fe le vidi, de je srak telefna rezh. Štekle je bilo namrezh polno sraka, ko fim ga na vodo pritifnil, voda je sraku branila isbeshati is ftekle; tedaj je ftekle polno sraka oftalo, in voda ni móгла va-nj iti, sakaj na tiftim proftoru, kjer je kaka fivar, druga ne mora biti, — kjer jest stojim, vi ne morete ftati, dokler fe ne vmaknem, ali me ne odri-nete; kjer je tedej srak, voda biti ne more.

Ozhe. Ako bi bil jest vidil tako luzh plavati v kaki reki, ali goreti v vodi, bi bil gotovo mifflil, de je kako zhudo, ali de gori saklad (fhaz); pa s tem podukam si me otel moje smote.

Šin. Kaj imate tudi vi to vrasho, de saklad kadaj gori?

Ozhe. Ali fhe tega ne véfh, de ob posebnih zhafih tudi saklad gori? Šaj mi je she marfikdo pravil, de ga je vidil goreti, in tudi fam fim she vidil v famotnim kraju goreti luzh nekoliko zhafa po nozhi, potlej pa je fpet sginila, in ko fim fhel gledat po dnevi, nifim nizh vidil, kar bi bilo móгло goreti. Od kod je bila tedaj tifta luzh, katero je bilo viditi, kakor de bi bil saklad goréel?

Šin. Kakó de tak saklad gori, vam hozhem fhe danef svezher pokasati.

Ozhe. Ali menish, de fe to lahko pokashe, kader bi fi kdo smifflil? Šej saklad le ob posebnih, fvetih zhafih gori.

Šin (pofshe zhes dan take rezhi, ktere se v temi ko luzh svetijo, jih poloshi na vertu po vezh krajih, pelja svezher ozheta na vert in pravi:) Vidite saklade goreti, pojte jih gledat.

Ozhe (gré, pogleda pervo luzh in pravi:) To je kof trohljiviga lefá; (pogleda drugo rekozh:) To je trohljiva riba; (pogleda tretjo in rezhe:) To je pakolefzhik gnjiliga krompirja. Kaj té rezhi fo fe takó fvetile?

Šin. Takele rezhi fe po nozhi svetijo v kakim famotnim kraju, in nevedni in vrashni ljudje pa mifflijo, de saklad gori; ga gredo kopat in ne najdejo nizh. Vfakim kmetu gori saklad v njegovih njivah, travnikih, vertih i. t. d. Tiftiga naj fi per-

sadeva iskopati s pridnim in umnim obdelovanjem, in njegovi trud ne bo saftonj.

Ozhe. Kakó je neki to, de fhe nikoli nisim vidil, de bi se krompir takó fvetil, kakor danes, kér ga imam smirej domá?

Šin. Krompir to laftnost kashe, kader je v kalni gnjilobi (Keimungsgährung), in se sreshe v kolefzhike. V tem stanu se na tamnim kraju vezhkrat takó fveti, de se pri njem samore brati. Tako fvitlobo ima pa le dva ali tri dni, potlej jo pa spet sgubi.

Ozhe. S tem podukam si mi prav slo vftregel. Pa tudi to fim te mislil vprafhati, sakaj de luzh pod fteklam v vodi ni dolgo gorela in je vgafnila.

Šin. Preden vam pa to samorem dopovedati, vam je potreba vediti, de srak posebno is dveh poglavitnih del obstoji, eniga kifliz (Sauerstoff), drusiga pa gnjiliz (Stickstoff) imenujejo. Bres kifliza (shivivniga sraka) nobena shiva stvar dihati in shiveti nemore, torej ga zhlovek in vse shive stvarí dihaje vsak trenik is sraka ferkajo. Pa tudi ogenj ne gorí bres kifliza. Is tega vidite, de dihanje in ogenj kifliz povshijeta, in de bi vse shive stvarí poginile in ogenj vgafnil, ko bi se v sraku kifliz ne nadomešil. Pod fteklam je luzh kmalo povshila kifliza, satorej je le en kratek zhaf gorela in kmalo vgafnila.

Ozhe. Po tvojim poduku bi tedaj srak ne bil sdrav v hifhi, v kateri bi gorelo veliko luzh?

Šin. Še vé de ne! posebno v taki hifhi, ki je niska, majhna, saperta, v kateri je dosti ljudi, gorí vezh luzh ali se snajde kaki oginj, kér v teh okolfhinah se shivivni del sraka (kifliz) povshije, in oftane le fhe sdravju fhkodljiv del (kifli vogelz in gnjiliz). Satorej je prav prav potrebno vezhkrat hifhe vetrati, posebno v imenovanih okolfhinah in pri bolnikih.

Ozhe. Ta je pa she bofa, de bi se pri bolnikih tudi mogla hifha vetrati. Vfelej fim fhe fli-fhal, de bolniku srak fhkodje, de se tedaj hifha mora fkerbno saperati.

Šin. Nobena stvar sdraviga sraka bolj ne potrebuje, ko bolnik. Pa ravno pri bolniku se srak možno spridi s potam, ki od njega gré; s posódami, v ktere opravlja svoje potrebe, posebno zhe se hitro ne izshiftijo; od ljudi, ki bolnika obifkujejo, kterih pa naj bo le toliko pri njem, kolikor mu jih je k postreshbi in tolashbi potrebno, drugi fo mu le fhkodljivi in nadleshni. — Bolniki fo vezhidel v kakih majhnih hramih, v kterih se hitro srak spridi. Satorej se mora k manjshim enkrat na dan, postavim o poldne, hifha dobro svetrati, le fkerbeti je, de vunanji srak ne gré po bolniku, sa to ga je potreba dobro odeti, in pri posteljki okna ne odpreti.

Ozhe. To ti she poterdim. Kaj mi pa fhe vefh povedati od sraka?

Šin. Srak se možno tudi spridi s ogljem, premogam, ako tli v kakim kraju, kér pri taki sherjavzi se napravi veliko vogljeno-kifliga sraka, kteri pa je grosno nesdrav; satorej je kaj nesdravo greti si s ogljem, premogam hifhe in hrame. Vfako leto se s takim ravnanjem vezh ljudi podufhi, kakor fo nam she vezhkrat nafhe novize nasnanile in naf pred to nefrezho opominovale.

Ozhe. Šaj to fim pa she fam fkufil. Ko fmo si vzhafil po simi hram s sherjavzo pogreli, fmo se drugi dan vfi potoshili, de nisimo pokojno fpali, de naf je nekaj dufhilo, de nam ni bilo dobro. Je te-

daj to od s sherjavzo sprideniga sraka prifhlo? Nigdar vezh ne pripuftim kaj takiga floriti, raji bom na merslim lesbal in sdrav oftal.

Šin. De bi pazh vezh tazih umnih ozhetov bilo!

Janes Jashirk.

Svetovanje, po kterim bi se zamoglo več ljudskih ali malih šol po deželi napraviti — z posebnim oziram na krajnsko in bližno primorsko deželo.

(Konec.)

To so dobro prevdarjeni sveti, ktere našim bravcam za napravo ljudskih šol z serčnim vošilam podamo, de bi dosti tacih rodoljubov našli, ki se bodo prizadevali, to izpeljati, kar je tukaj svetovano bilo. Prav rad bi od te reči še kaj več govoril in svoje besede tudi z skušnjami družih deželá poterdil, ko bi se v Novicah za druge sestavke prostora ne potrebovalo. Pri vsim tem pa vunder upam, de sim svoje misli razložno povedal in de nisim nič taciga svetoval, kar bi se storiti ne móglo. *)

Domorodci! vidili ste, kakó zlo ljudskih šol po kmetih potrebujemo, — vidili ste pa tudi, de v edim duhu združeni veliko zamoremo storiti, če se le v resnici tega poprimemo. Začnimo tedaj z Bogam to dobrotljivo delo! — Zadnjič moram pa še opomniti, kar se je že od več strani zgodilo, de bi se slovensina v malih šolah ne zatírala in de bi se v maternim jeziku saj tisti učenci gladko brati, pisati in rajtati učili, ki ne bodo v vikši šole šli, ampak na kmetih ostali in kmetijstva in rokodelstva se poprijeli. Kolikokrat slišimo kmete tožiti, de otroci deželske šole zapustivši, si še ne znajo svojih nar bolj potrebnih reči ne v slovenskim, ne v nemškim jeziku zapisati, kar stori, de so šole pri kmetih le malo obrajtane. Vzrok te pertožbe mo-

*) Pred dvema leti je neki častitljivi ud c. k. krajnske kmetijske družbe, ti družbi svoje misli razodel, kakó bi se zamogle ljudske šole po deželi napraviti, ktere pri ti priliki našim bravcam zató oznanimo, kér bi po tem ravnilu svetovanje častitiga gosp. L. P. močno podporo našlo. Gori imenovani gospod takó le govori: Človek nar rajši takrat v móšnjo seže, kader je dobre volje; narbolji volje so pa ženini in neveste; ti nej bi tedaj, vsak po svojim premoženju, pred svatvo (ženitvo) neko goldinarje k šolskim zakladu donesli, iz kterih doneskov bi šole veliko pripomoč dobile. Te doneske je on na razne stanove takó le prerajtal:

I. Za kmete. Gostač brez rokodelstva naj plača 1 gold. — Kajžar brez rokodelstva 2 gold. — Kmet z četertino grunta, pa brez družiga rokodelstva 3 gold. — Polgruntar brez družiga rokodelstva 4 gold. — Kmet z tremi četertinami grunta, pa brez družiga rokodelstva 5 gold. — Celgruntar 6 gold. — Kmet z več ko enim gruntam pa 7 gold. —

Če imajo ti kmetje zraven svoje kmetije še kako drugo rokodelstvo, kupčijo, oštarijo i. t. d. nej plačajo razun imenovane štibre, še 1 goldinar več.

II. Za mestnike. Rokodelec brez hiše nej odrajta pred ženitvo 3 gold. — rokodelec z hišo 5 gold. — Mali kupec (kramar) brez hiše 5 gold. — z hišo pa 8 gold. — Velki kupec brez hiše 10 gold. — z hišo 15 gold. — Posestnik hiše brez rokodelstva 10 gold. — Posestnik male grajšine, mali plemenitaši (žlahtniki) in vitezi 15 gold. — Grajšaki, baroni in grófje 25 gold. — knezje, vojvodi i. t. d. pa 40 gold. — Cesarski in drugi uradniki (Beamte), ki imajo do 300 gold. letniga plačila, naj odrajtajo po 4 gold. — do 600 gold. po 6 gold. — do 1000 gold. po 10 gold. — do 2000 gold. po 15 gold. — čez 2000 gold. pa po 25 goldinarjev.

Neveste plačajo po stanu svojih staršev. Doneski mestnikov, kjer so cesarske šole, naj gredó v zaklad ljudskih šol po kmetih. — Po tem ravnilu bi se dalo lepah denarjev vsako leto za šole pridobiti, brez de bi zaročniki godernjali, kér imajo veselo upanje, de bodo tudi oni otročičev dobili. Vredništvo.